

INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA "BROTHER-AKA-UKA" QARINDOSHLIK OTINING LINGVOMADANIY XUSUSIYATLARI

N. Abdusamatova ¹

Annotatsiya:

Ushbu maqolada ingliz va o'zbek tillaridagi "Brother-Aka-Uka" qarindoshlik otining lingvokulturalogik xususiyatlarini o'rganilgan. Lingvistik va madaniy tahlillarga asoslanib, ushbu tadqiqot qiziqarli til hodisasining semantik, sintaktik va madaniy jihatlarini tahlil qilingan. Qiyosiy tahlil orqali "Aka-uka" so'zining har ikki tilda qo'llanishi bilan bog'liq bo'lgan nozikliklar va madaniy ma'nolarni ochib berilgan.

Kalit so'zlar: lingvokulturologiya, semantik maydon, leksik-semantik tahlil, brother, aka-uka.

doi: <https://doi.org/10.2024/dqkaakg91>

Kirish.

Har bir xalq o'zida ma'lum bir milliy an'analarni namoyon etadi. Ya'ni har bir millatning, o'z milliy an'analari, urf-odatlar mavjud. Bu ma'noda har bir inson ana shu milliylikni o'zida aks ettiruvchi muayyan madaniyat, til, tarix, adabiyotga aloqador bo'ladi. Lingvokulturologiya tilshunoslik va madaniyatning uyg'unlashuvidan kelib chiqqan atama bo'lib, tilni o'rganishda hal qiluvchi chorraha hisoblanadi. Lingvokulturologiya tilshunoslik doirasidagi til madaniyatining ko'p qirrali o'lchovlarini o'rganadi, uning ahamiyati, qamrovi va ahamiyatini yoritadi. Tilning madaniy me'yorlar, qadriyatlar va amaliyotlarni aks ettirishi, shakllantirishi va o'zida mujassamlashini o'rganish orqali lingvomadaniyat til va jamiyat o'rtasidagi murakkab o'zaro ta'sirni tushunish uchun obyektiv bo'lib xizmat qiladi. Turli nazariy asoslar va empirik tadqiqotlarga asoslanib, lingvokulturologiya lingvistik madaniyatning lingvistik tuzilmalarni, nutq shakllarini va turli nutq jamoalarida kommunikativ strategiyalarni shakllantirishdagi rolini o'rganadi.

Til shunchaki muloqot vositasi emas; u madaniy qadriyatlar, e'tiqodlar va ijtimoiy tuzilmalarning aksidir. "Brother-Aka-Uka" qarindoshlik oti til va madaniyat o'rtasidagi ana shunday murakkab munosabatni ifodalab, lisoniy va madaniy ma'nolarning boy xususiyatni ifodalaydi. Ushbu maqola ingliz va o'zbek tillarida "Brother-Aka-Uka"ning lingvokulturalogik xususiyatlarini ochib berishga, uning leksik-semantik, sintaktik va madaniy jihatlarini o'rganishga qaratilgan.

"Brother-Aka-Uka" atamasi murakkab ma'nolar sathini o'z ichiga olgan bo'lib, uning ingliz tilidagi "brother", o'zbekchadagi "aka-uka" so'zma-so'z tarjimasiga ekvivalent hisoblanadi. Ingliz tilida "brother" odatda erkak farzandlar o'rtasida aka yoki uka degan ma'noni anglatadi, lekin "aka-uka" bilan birlashganda, u nafaqat biologik aka-ukalar, balki yaqin erkak do'stlar yoki hamrohlarni ham qamrab oluvchi kengroq semantik doirani egallaydi. Xuddi shunday, o'zbek tilida "aka-uka" birodarlik va do'stlik ma'nolarini o'zida mujassam etgan bo'lib, oilaviy rishtalardan tashqari, do'stlik va hamjihatlik rishtalarini ham qamrab oladi.

¹ Abdusamatova Nafisa Berdiyovna, SamDCHTI o'qituvchisi

Endi “Brother-Aka-Uka” qarindoshlik otini leksik-semantik va lingvomadaniy jihatdan tahlil qilib chiqsak;

BROTHER (n.) Old English broþor, from Proto-Germanic *brothar (cognates: Old Norse broðir, Danish broder, Old Frisian brother, Dutch broeder, German Bruder, Gothic bróþar), from PIE root *bhrater (cognates: Sanskrit bhrátár-, Old Persian brata, Greek phratér, Latin frater, Old Irish brathir, Welsh brawd, Lithuanian broterelis, Old Prussian brati, Old Church Slavonic bratru, Czech, bratr-“brother”).

A highly stable word across the Indo-European languages. In the few cases where other words provide the sense, it is where the cognate of brother had been applied widely to “member of a fraternity,” or where there was need to distinguish “son of the same mother” and “son of the same father.” E.g. Greek adelphos, probably originally an adjective with frater and meaning, specifically, “brother of the womb” or “brother by blood;” and Spanish hermano “brother,” from Latin germanus “full brother.” As a familiar term of address from one man to another, it is attested from 1912 in U.S. slang; the specific use among blacks is recorded from 1973. [7]

[tarjima] Aka –uka (ot) Qadimgi ingliz tilidagi broþor,, proto german tilidagi *brothar (oʻxshashliklar: qadimgi norved tilidagi broðir, daniya tilidagi broder, qadimgi friz tilidagi brother, nederland tilidagi broeder, german tilidagi bruder, got tilidagi bróþar), hind-yevropa tillari davrida oʻzakli *bhroter (oʻxshashliklari: sanskrit tilidagi bhrátár -, qadimgi eron tilidagi brote, grek tilidagi phratér, lotin tilidagi froter, qadimgi irland tilidagi brother, vels tilidagi brawd, litva tilidagi broterelis, qadimgi prus tilidagi broti, qadimgi Slaven cherkov tilidagi bratru, Chex tilidagi brate “brother”).

Hind-yevropa tillari orasidagi nihoyatda barqaror soʻz. Baʼzi vaziyatlarda boshqa soʻzlar maʼno anglatganda, bu “aka ukachilik munosabati” maʼnosida keng qoʻllaniladi yoki “bir onaning oʻgʻli” va “bir otaning oʻgʻli” maʼnolarini farqlash zarurati ham bor edi. Masalan, Grek tilidagi adelphos, aslida aka-ukachilikni ifodalaydigan sifat “bachadondan ogʻalik” yoki “qondosh ogʻalik”. Bir erkakaning ikkinchisiga murojaat qiluvchi atamasi sifatida, 1912-yilda Qoʻshma Shtatlar jargon sifatida tasdiqlangan; 1973-yildan boshlab qora tanlilar orasida ishlatilgani qayd etilgan.

AKA ‘oldin tugʻilgan oʻgʻil farzand’. Akam goʻdakligidayoq dunyodan oʻtgan. Bu ot qadimgi turkiy tildagi ‘yoshi katta boʻl-‘ maʼnosini anglatgan aq- feʼlidan –a qoʻshimchasi bilan yasalgan; oʻzbek tilida q undoshi k undoshiga, a unlilari a unlilariga almashgan: aq + a = aqa > äkä. [1]

UKA ‘bir ota-onaning kichik oʻgʻil farzandi’. Mening toʻrtta ukam bor. Bu ot qadimgi turkiy tilda shunday maʼnoni anglatgan ot ugi, uki tarzida talaffuz qilingan; oʻzbek tilida oʻ unlisi u unlisiga, e unlisi a unlisiga almashgan: oʻke – uka. Dastlab bu ‘kichik farzand’ maʼnosini anglatgan, keyinchalik maʼnoda torayish yuz berib ‘ kichik oʻgʻil farzand’ maʼnosini anglata boshlagan. [1]

Ingliz tilining izohli lugʻatlarida quyidagi izohlarni koʻrib chiqdik:

- brother: 1. a man or boy having the same parents as another person: my elder brother does she have any brothers or sisters.

- 2. a man who is united with others by belonging to the same group, society profession etc.

- 3. a) (brethren) a male member of a religious group especially a monk; his title: brother Luke will say grace. b) a member of certain Evangelical Christian groups : The Brethren hold a prayer meeting every Thursday. [2]

- brother: 1. a male who has the same parents as another or one parent in common with another 2. one related to another by common ties or interests 3. a fellow member -used as a

title for ministers in some evangelical denominations 4. one of a type similar to another 5. a) KINSMAN b) one who share with another a common national or racial origin; especially: SOUL BROTHER 6. a) cap: a member of a congregation of men not in holy orders and usually in hospital or school work b) a member of a men's religious order who is not preparing for or is not ready for holy orders (a lay brother). [3]

• brother-a) son of the same parents as another person b) person united to others by membership of the same society c) fellow member of a socialist organization trade union. [4]

• Brother- a man or boy in relation to other sons or daughters of his parents

1. a male associate or fellow member of an organization

For ex: the time is coming, brothers for us to act

2. a black man (chiefly used as a term of address by other black people)

3. a thing which resembles or is connected to another thing

For ex: The machine is almost identical to its larger brother

4. (pl. also brethren Christian church a male fellow Christian

5. a member of fundamentalist Protestant Denomination

For ex: The Plymouths Brethren [4]

[tarjima] Brother - aka-uka

1. Ota-onaning o'g'il farzandi qolgan farzandalarga nisbatan.

2. Biror guruhda boshqalarni birlashtirib turuvchi erkak kishi.

3. Diniy guruhlarning erkak a'zosi.

4. Qora tanli odamlarga nisbatan ishlatiladi.

AKA-1 bir ota-onadan tug'ilgan kata o'g'il(o'zidan kichiklariga, ukalariga nisbatan). Katta aka, o'rtancha aka, kichik aka.

2 O'zidan katta er kishiga murojaatda yoki unga hurmat yuzasidan ishlatiladi (bunga yakka holda yoki nutq qaratilgan shaxsni bildiruvchi so'z bilan qo'llaniladi). Aka eski shaharga qaysi avtobus qatnaydi?

Akasi Er kishining o'zidan kichiklarga erkalatish yoki hurmat bilan murojaat etish shakli. Yo', akasi, men bugun ishga chiqa olmaydiganga o'xshayman. Kuch, majolim yo'q. Oydin, Bechora. [6]

UKA- 1 Bir ota-ona o'g'illaridan kichigi (katta yoshdagi farzandlarga nisbatan). Ukasi har gal uydan chiqib ketayotganida, ko'ngli allanechuk bo'lib ketar, kimdir bir og'iz iliq gap aytsa, qaytib kelgudek bo'lar edi. S.Axmad, Ufq.

2 Umuman, farzandlarning kichigi, kichiklari (kattasiga nisbatan). Qizaloqlar onasining qo'lidan qozon-tovoq, sidir-supur, tikish-ilishni olishadi, ukalarini o'ynatishadi. S.Nurov, Maysalarni ayoz urmaydi.

3 O'zidan yosh er kishiga murojaatni bildiradi. Qayerdan kelgansiz, uka? P. Tursun, O'qituvchi.

Ukalik uka ekanlik. Ukaligingni unutma. [6]

Aka-uka, qarindoshlik munosabatlarini bildiruvchi ushbu so'zning o'zbek va ingliz tillaridagi kelib chiqishini kuzatganimizda, har ikkala tilda ham o'ziga xos ifodalanishlarni ko'rishimiz mumkin. Masalan, ingliz tilida aka-uka so'zi bir "brother" so'zi bilan ifodalanadi. O'zbek tilida esa ikkita so'z bilan ifodalanadi. Etimologik kelib chiqishida esa ingliz tilidagi aka-uka ya'ni brother so'zi leksik va fonetik o'zgarishlarga uchraganini ko'rishimiz mumkin. Bu o'zgarishlar ingliz tilida har ikkala unli va undosh harflarda kuzatishimiz mumkin. O'zbek tilida ham xuddi shunday unli va undoshlarda o'zgarishlarni kuzatamiz.

"Brother-aka-uka" o'zining til o'lchovlaridan tashqari, madaniy me'yorlar, qadriyatlar va amaliyotlar bilan chuqur bog'langan. Ingliz va o'zbek madaniyatida aka-ukalik

tushunchasi muhim madaniy rezonansga ega bo'lib, sodiqlik, o'zaro yordam va qarindoshlik rishtalarini ifodalaydi. Biroq, "Brother-aka-uka" bilan bog'liq madaniy ma'nolar ikki til jamoasi o'rtasida nozik farq qilishi mumkin. Ingliz tilida so'zlashuvchi jamiyatlarda bu atama tengdoshlar o'rtasida birodarlik va hamjihatlik tasvirlarini uyg'otishi mumkin, o'zbek madaniyatida esa oilaviy iliqlik va mehmondo'stlik tuyg'usini uyg'otishi mumkin.

Xulosa qilib aytganda, "Brother-aka-uka" qarindoshlik oti semantik, sintaktik va madaniy ma'nolarning boy semantik maydonni o'zida mujassam etgan holda til va madaniyat o'rtasidagi murakkab o'zaro ta'sirni ifodalaydi. Uning ingliz va o'zbek tillarida qo'llanilishini qiyosiy tahlil qilish orqali ushbu maqola "Aka-Uka"ning lingvokulturalogik xususiyatlarini yoritib berdi va uning nozik semantik, sintaktik va madaniy jihatlariga oydinlik kiritdi. Tilning madaniy idroklarga chuqur ta'sirini va aksincha, biz tobora o'zaro bog'langan dunyomizdagi til xilma-xilligini tushunish va qadrlashni rivojlantirishimiz mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

- [1]. Ўзбек тилининг этимологик луғати (туркий сўзлар). Раҳматуллаев Ш. — Т.: "Университет", 2000. - 599 б.
- [2]. Oxford advanced learner's dictionary, Jonathan Crowther. Oxford University Press, 1995. - 1398 ps.
- [3]. Webster M. Merriam Webster's Collegiate Dictionary (Tenth Edition), L., 1993. - 1164 ps.
- [4]. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English(seventh edition), A.S.Hornby Oxford University Press, 2005. - 1780 ps.
- [5]. Boltakulova G. Temporality and its Peculiarities in the Structure of English Sentences //Scientific enquiry in the contemporary world: theoretical basics and innovative approach. - 2016. - C. 71.
- [6]. Farruxovna B. G. Linguistic Methods in Sentence Analysis //Journal of Pedagogical Inventions and Practices. - 2022. - T. 13. - C. 54-56.
- [7]. Safaraliyeva, D., & Axtamova, F. (2023). The Peculiarities of Teaching Multisensory Style of Learning. Journal of Language Pedagogy and Innovative Applied Linguistics, 1(5), 93-95.
- [8]. Khandamova, F., & Ibodulloeva, M. (2023). The Linguistic Function of Spatial Deixis in English Texts. Journal of Language Pedagogy and Innovative Applied Linguistics, 1(4), 75-79. <https://doi.org/10.1997/nh210640>
- [9]. Abdirakhimovna M. Z. et al. The Importance of Using Games in Teaching English to Primary Classes. - 2023.
- [10]. Ibodullayeva M. Sodda gap tarkibida tobe komponentlarning sintaktik o'rnini aniqlash (ingliz tili misolida) //Science and Education. - 2021. - T. 2. - №. 4. - C. 376-380.
- [11]. Xaydarovna X. Z. Means of correlation among sentences as a complex syntactic whole //Best Journal of Innovation in Science, Research and Development. - 2023. - T. 2. - №. 11. - C. 440-443.
- [12]. Yuldasheva S. Interactive Methods of Teaching Children and Its Theoretical Basis and Personal and Professional Development of a Teacher //International Journal for Research in Applied Science & Engineering Technology (IJRASET).-2021. - 2021.